

EESTI KUNSTIAKADEEMIA
Kunstikultuuri teaduskond
Muinsuskaitse ja restaureerimise osakond

Eiki Rump

MASSI REHIELAMU KOMPLEKSI RENOVEERIMINE

Objekti asukoht: Harjumaa, Padise vald, Madise küla, Massi
2012/2013. õ-a. Arhitektuuri konserveerimise ja restaureerimise täienduskoolituskursuse
lõputöö

Tallinn 2013

Autorideklaratsioon

Kinnitan, et olen koostanud antud lõputööd iseseisvalt ning seda ei ole varem kellegi teise poolt varem kaitsmisele esitatud.

Kõik töö koostamisel kasutaud teiste autorite tööd, olulised seisukohad, kirjandusallikatest ja mujalt pärinevad andmed on töös viidatud.

„“2013.a

.....
(allkiri)

Töö vastab kehtivatele nõuetele ja lubatud kaitsmisele:

„“2013.a

.....

Kaitstud hindede:

.....

„“2013.a

.....

SISUKORD

1. SISSEJUHATUS.....	3
2. PÕHIOOSA.....	3
2.1. Ülevaade objekti ajaloost.....	3
2.1.1. Madise küla kujunemine.....	3
2.1.2. Massi talu algus.....	4
2.1.3. Omanikud.....	4
2.2. Objekti muinsuskaitse väärtus.....	5
2.3. Objekti renoveerimine 2009-2012.....	5
2.3.1. Esialgne objekti olukorra hinnang.....	5
2.3.2. Ettevalmistus periood.....	7
2.3.3. Renoveerimise protsess.....	8
2.3.3.1. Rehielamu.....	8
2.3.3.1.1. Vundamendid.....	8
2.3.3.1.2. Kandekarkass.....	8
2.3.3.1.3. Katus.....	9
2.3.3.1.4. Interjöö.....	10
2.3.3.2. Ait.....	14
2.3.3.2.1. Vundamendid.....	14
2.3.3.2.2. Kandekarkass.....	15
2.3.3.2.3. Katus.....	15
2.3.3.2.4. Interjöö.....	15
2.3.3.3. Laut.....	16
2.3.3.3.1. Vundamendid.....	16
2.3.3.3.2. Kandekarkass.....	16
2.3.3.3.3. Katus.....	17
2.3.3.3.4. Interjöö.....	17
3. KOKKUVÕTE.....	17
4. KASUTAUD KIRJANDUS JA TEISED ALLIKMATERJALID.....	18
5. LISAD.....	19
Lisa nr. 1 Asendiplaan	
Lisa nr.2 Krundiplaan	

1. SISSEJUHATUS

Käsitlev objekt asub Harjumaal, Padise vallas, Madise külas. Ajalooliselt on 1851 aastal ehitatud rehielamul kohanimeks olnud Massi. 2012 aastal nimetati see ümber Juhaniks, mis seondub sümboliliselt nii hoonestuse algupärase alusepanijate kui ka tulevaste hoidjatega.

Hoonestus asub esialgselt, kiriku ümber tekkinud asumist mõnevõrra eemal ja ilmselt on tegu küla teise laienemise lainega. Määravaks on saanud asukoha valikul ka orienteeritus põllumajandusele ning pinnasevete ja ilmakaartega seonduv nagu see varem ikka kombeks oli erinevalt enamikest juhtudest täna päeval.

Lisaks rehielamule on krundil veel ait, laut, varemetses sepikoda, lammutamist ootav ansambelisse mitte sobiv saunahoone ja ilmselt esialgsele eluhoonele kuuluv vundament.

Kursusetöö objekti valiku kriteeriumiks on objekti omaniku, ehitustööde juhtija ja kursusetöö tegija ühtlasegevus. Renoveerimistööde käigus sai omandatud palju uusi teadmisi ning tekkis objektiga tihe emotsionaalne seos. Käesolevas töös on käsitatud koha ajalugu ning olukorra kaardistamist-analüüsi mille järgselt võeti ette juba renoveerimistööd, mis on kirjeldatud ettevalmisavast faasist kuni abihoonete katuse alla saamiseni. Tööde käigus oli palju huvitavaid ja väljakutseid esitavaid hetki. Oli olukordasid kui soliidne ehitus dikteeris vaatamata renoveerijate nägemusele selgelt oma ja samas andestas tegijate näpuvead. Kõike seda on antud töös üritatud ka edasi anda nii kirjas kui pildis.

2. PÕHIOOSA

2.1. Ülevaade objekti ajaloost

2.1.1. Madise küla kujunemine

Tõenäoliselt asusid inimesed elama Madise piirkonda tunduvalt varem (12 sajandil) kui mainiti esmakordselt sealset kirikut 1296 aastal kui Eestimaa rüütel Helmhold von Lode poolt. Ilmselt 1219 aastal asutati siin esmalt kabel kui Taanist pärit misjonärid tulid usku Maarjamaale tooma ja viidi Madise küla kirikuelu Keila kiriku alla. Koha tugevust näitas aga see, et 13- sajandi keskel eraldus Harju-Madise Keila kihelkonnast iseseisvaks kihelkonnaks kuhu alla kuulus ka Harju-Risti, milline eraldus Madisest 1870 aastal¹. Tugev kogudus, soodne logistiline asukoht ning head tingimused majandustegevuseks soosisid piirkonna arengut. Madise ümber on kohad nimega Langa, Põllküla, Ilmasoo ja Laoküla, mis tekkisid küla laienemise käigus.

¹ EELK Harju-Madise koguduse koduleht. <http://www.harjumadise.ee/>

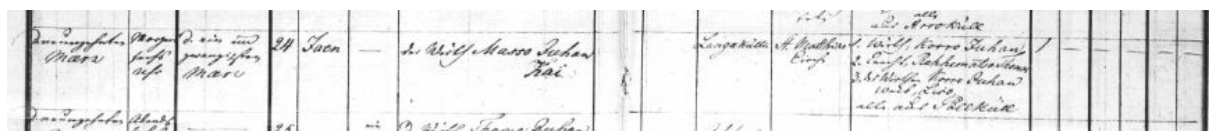
Põllumajanduse viljelemine nimelt soosis hajaasustust ja põllumaade vaheline ala lasi tekkida erinevaid asustatud piirkondi ümber Madise.

2.1.2. Massi talu algus

Massi talu koht asus Ilmasoo külas ja täna kuulub see Madise küla alla. Omamata kindlaid allikmaterjale võib, vaid oletada, et umbes 17 sajandi teisel poolel see koht asustati. Esmalt väikeelamu koos loomapidamise võimalusega ning samas ehitati ka sepikoda. Sepatöö oli ilmselt ka selles talus üks tähtsaid toidu lauale toojaid talusaaduste kõrval. Sepikoda tegi tellimustööd ka Paldiski sadamas sildunud sõjalaevadele 18 sajandi alguses kuna nii mõnigi kahurikuul on aias oma viimase koha leidnud. 1851 aastal oli talu piisavalt jõukas, et ehitada rehielamu. Ilmselt tingis elujärje parendamise soov selle käigu, sest kirikuraamatust võis oletuslikult välja lugeda siinses külas märkimisväärset juurdekasvu ajavahemikul 1834-1868.

2.1.3. Omanikud

Koha omanike osas võib algusaegadel, vaid spekuloida kuna kiriku peetud sündideraamat sai alguse 1834 aastast². Ning äkki on Juhan Masso sündinud poeg Juhan just see noor perepoeg kes 20 aastat hiljem võttis koos isaga rehielamu ehitamise ette (Joonis nr.1).

Joonis nr. 1. Väljavõte kirikuraamatust. Allikas: www.ra.ee/saaga/

Tunduvalt selgem on peale II maailmasõja järgne ajalugu kus talupere küüditati ja sugulasest naisterahvas jäi õnneks kohta hoidma. Perepoegadest, aga ei olnud talutraditsioonide edasi viijaid ning lõpptulemusena jõudis koht peale Eesti taasiseseisvumist suvilapidajate kätte ning peale neid on siis õnnestunud seda kohta hoida selle praegusel omanikul umbes 4 aasta vältel.

² Harju-Madise kirikuraamat aastast 1834. www.ra.ee/saaga/

2.2. Objekti muinsuskaitsealine väärtus

Käsitletav rehielamu kompleks ei ole küll tänasel päeval muinsuskaitseobjekt ega ka maaehituspärandi registris, kuid Eesti taluarhitektuuris on rehielamu väga olulisel kohal ja see pärast on ka üheks objekti valiku kriteeriumiks olnud ajaloo taasesitlemine ning uurimine. Oma ajastu märk ja stiil annavad edasi teavet meie esivanemate eluviisist kui ka tehnoloogilisest arengust, milline informatsioon on väärtuslik kui meie rahvuskultuuri üks osa.

Konkreetne majapidamine on olnud külarahva sõnul kunagi päris suur (ca 200ha) ja ulatus kohati kuni Keila lähipiirkonnani välja. Suurema majapidamise ümber on koondunud aegade jooksul väiksemad rehielamud mida võib piirkonnas vaadelda ning milliste olukord iga aasta halveneb ja on karta, et 10 aasta pärast on neid võimatu väärikalt taastada.

Massi talu on selles mõttes olnud õnneliku saatusega, et see asus külakeskusele ja liikumisteedele lähedal ning hoones elasid inimesed, mitte see ei seisnud tühjana. Tõsi, inimene suutis teha oma kohal viibimisega ka mõningast kahju, kuid sellest tuleb juttu objekti olukorra hindamise juures.

2.3. Objekti renoveerimine 2009-2012

2.3.1. Esialgne objekti olukorra hinnang

Hoone olukorraga tutvumine sai teoks aastal 2008 suvel kui selgitati rehielamu vundamentide, kandkarkassi, katuse ja avatäidete olukord. Hoone vundament oli traditsiooniliselt rajatud maakividele, millised olid siis toetatud paepinnasele mis asus 400mm sügavusel maapinnast. Aegade jooksul tõusnud pinnas oli katnud osaliselt elamu ja rehetoa rõhtpalk osa. Hoone palgid olid seest poolt tahutud ja kasutatud järsknurk ühendust. Mööda paepinnast liikuv raskesti imenduv pinnasevesi oli kapillaartõusuga jõudsasti koos orgaanilise pinnase niiskusega lõhkunud alumise hoone osa palke. Esialgsel vaatlusel selgus, 2-3 rida alumisi palke olid mädanenud või kahjustatud erinevate loomsete parasiitvormide poolt. Rehealuse osas oli olukord parem kuna seal oli tegu 700mm paksuse, kohalikust paemurrust toodud paekivi seinaga jätkumisega maakivi vundamendilt. Hoone katusekandjad olid rahuldavas seisukorras kuna läbijookse ei tuvastanud (Joonis nr. 2).

Joonis nr. 2. Rehielamu katusekandjad ja laastukatus. Allikas: Eero Jürgenson, aprill 2009.

Aegade alguses oli ilmselt hoonel olnud roo- või õlgkatus, milline asendati laastukatuse, mis oli ülevaatusel kaetud kõiki rehielamuid päästnud eterniidiga³. Samuti on alust arvata, et laastukatuse ehitusega likvideeriti otsakelp kuna kõrvalolevatel elamutel on just selline lahendus säilinud.

Avatäited säilinud ei olnud. Rehealusel olid ees plekiga kaetud laudused, originaalsed sissekäigud olid suletud elamu ossa ja tehtud uus ava. Aknad olid asendatud PVC akendega ning millegi pärast rõhutada veel lillade raamlaudadega (Joonis nr.3).

Joonis nr. 3. Rehielamu. Allikas: Eero Jürgenson, aprill 2009.

³ Rehemaja inventeermisejuhend, www.evm.ee

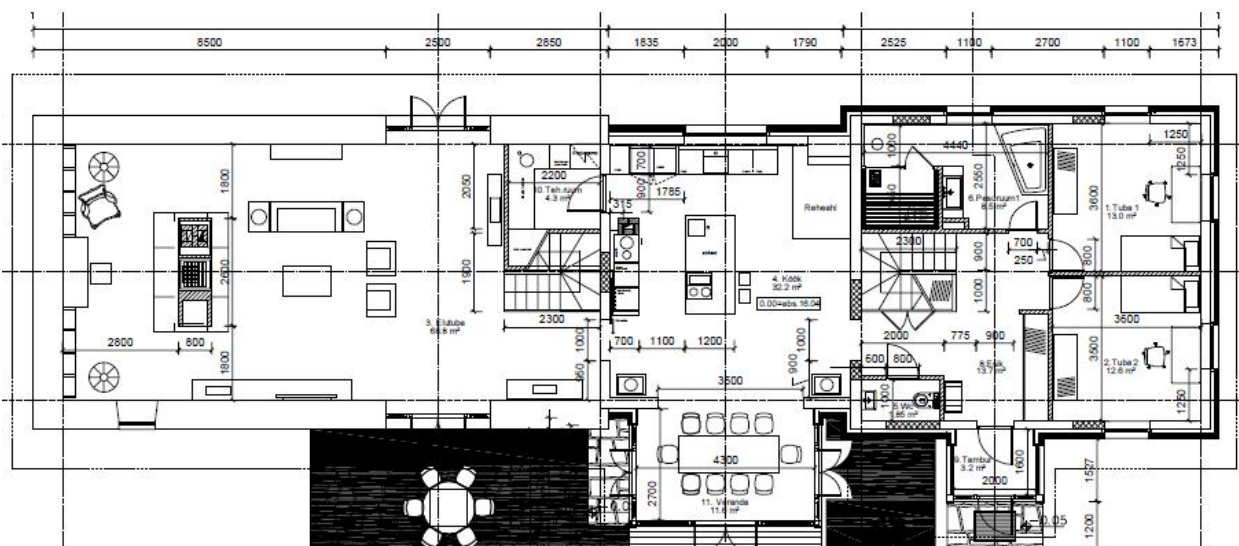
Hästi oli säilinud kerisahi oma originaalse sädemepüüdmise kivi ja toetuspostiga. 150 aastat vana nõgi oli ülihästi säilinud rehetoas ning heas seisukorras olid ka koos parred, mis said renoveerimise järgselt eksponeeritud.

Lauda vundament ja kivimüürid olid säilinud hästi. Kalasabatapp ühenduses seinapalgid, aga 2/3 osas kõdunenud. Katusekandjate seisukord oli rahuldav. Jällegi oli siin päästaks laastule paigaldatud eterniit.

Aidal vundament sisuliselt puudus. Seinapalgid olid see tõttu suures osas mädanenud nagu ka laudpõrandad. Säilinud olid uste sulused ning katuse olukord oli laudaga sarnane.

2.3.2. Ettevalmistus periood

Samaaegselt ehitusloa ettevalmistamisega asus arhitektuuribüroo ARS Projekt meeskonnas Eero Jürgenson, Evelin Eelma, Rasmus Tamme ja Reio Raudsepp tööle hoone kontseptsiooniga. Peale olukorraga tutvumist väljastati 2008 aasta lõpus projekteerimistingimused ning kuuaega hiljem oli olemas ka ehitusloa projekt ning 2 kuud hiljem selge ka sisekujunduslik kontseptsioon. Hoone projekteerimise idee põhines teesidel „seest välja“, avarus, valgus ning funktsionaalsus (joonis nr.4). Erinevate lahenduste menetlemine võttis aega ca 3 kuud ning juunis 2009 algas ehitustöö.

Joonis nr. 4. Rehielamu 1 korruse plaan. Allikas: ARS Projekt, aprill 2009.

2.3.3. Renoveerimise protsess

2.3.3.1. Rehielamu

2.3.3.1.1. Vundamendid

Vundamendi rekonstrueerimisel sai kasutatud vana maakivi alust, millele valati taldmik ja sellele laoti müürikivist sokkel. Kuna hoone põranda nullkõrgusmärk ei olnud läbivalt sama ja sisekujunduslik kontseptsioon nägi ette läbivat sihti hoones, siis kohati kaevati vundamenti ka sügavamale esialgselt kõrgusest. Sokkel soojustati nii vertikaalselt kui horisontaalselt ning hoone sisse sai soklile lambrii kuni esimese palgireani. Rehealusel osas ei võetud vundamendi ega seinaga midagi muud ette kui puhastati vuugid ja täideti need pigmenteeritud lubimördiga. Kollakat pigmenti kasutati seepärast, et saada sama tooni, mis oli kohalikust paemurrust murtud vanal paekivil. Uus põrand valati raudbetoonist, millise sisse mahutati ka põrandakütte kontuurid.

2.3.3.1.2. Kandekarkass

Tööde käigus selgus muidugi, et esialgsel uurimisel tuvastatud 2-3 rikutud palgirida elamu ja rehetoa osas oli liigne optimism ning tegelikkuses tähendas see pea 4 palgirea vahetamist (Joonis nr. 5).

Joonis nr. 5. Üllatused. Allikas: Autori foto, juuli 2009.

Samas sai kasutada järele jäänud lühemaid palke vanade akna kohtade plommimisel püstise palgiga, et rõhutada just vana akna asukohta. Samas sai hoone palkosas kasutatud ainult originaal materjali ja seda just see tõttu, et nii veranda kui sokli osast jäi piisavas koguses materjali nende tööde tarvis.

2.3.3.1.3. Katus

Taastatava katuse konstruktsiooni tüübi valikul said määravaks kriteeriumid eluiga, materjali kasutus, ilmastikukindlus ja katuse võimalik sarnasus algupärasele laastukatusele. Kuna hoone katuse vahetamine toimivas elamus on probleemne, siis jäi peale kivimaterjal. Katusekivi valikul oli kriteeriumiks selle lihtsus ning sarnasus laastukatusele. Kivi otsingud viisid välja Saksamaal toodetavale Jacobi siledale musta värvi kivile, millist paigaldati Eestis esmakordselt. Katuse kandjad sai tehtud kõik uued (Joonis nr. 6), alates sarikatest ja lõpetades kandvate liimpuittaladega. Kandvad liimpuittalad võimaldasid ka hoone teise korruse ehitust. Keerukas seinasõlm, mis pidi paindemomenti vastu võtma, lahendati metallist „kingadega“, mis jäid teise korruse seina sõlme sisse.

Joonis nr. 6. Katusekandjad ja katus Allikas: Autori fotod, september 2019 ja märts 2013.

2.3.3.1.4. Interjäär

Nagu eelpool öeldud olid interjööris läbivad märksõnad valgus, avarus, lihtsus ja läbiv joon hoone ühest otsast teise. Interjööris sai jäetud kõik vana viimistlus võimalikult ehedana. Kandavad palkseinad puhastati tapeedist ja vanast puitroovituselt ning tihendati palkide vahed takuga. Täna meenutavad vanasid, plommitud akna kohtasid püstised palgid. Linaõliga kaetud seinal aga ilutsevad teatud eluetapil seina löödud roovitust hoidnud naelad. Säilinud on vana reheahju elutoa poolne sein oma esialgses väarikuses ning kerisahi ise laoti ümber kuna see oli varisemisohtlik. Täna on LED valgustitega markeeritud ja originaalse sädemepüüdmissiviga ahi hoone südameks (Joonis nr.7).

Rehetoast on saanud köök (joonis nr.8) oma avaruses ja seinte palgid puhastati esialgselt suurest nõekorrast tavalise vee ja pesuaine seguga. See tagas esialgse ajaloolise nõekorra säilimise ning tulemuseks on hooletu külalise pluusi varrukal mõõdukas nõetriip, mis tuletab meie esivanemate ajalugu meelde.

Joonis nr. 7. Reheahi enne ja nüüd. Allikas: Autori fotod, september 2009 ja märts 2013.

Rehealuse paekivi seinad (700mm) puhastati ja vuugiti nagu ka väljast poolt. Lauda osa koos seal olnud lambasõnnikuga puhastati ja seinaga lihviti. Täna markeerivad seinaga asukohta paeseinast välja turrivad siduspaldi otsad ning suur sooja andev ahjumassiiv. Kõikides ruumides on eksponeeritud mitte kandvatena vanad laetalad (joonis nr. 9) ning põrandakattematerjaliks sai naturaalne tammelaud. Üheks hoone tähtsaks osaks ja emotsiooni kujundajaks on ka valgustus. Aatriumiks kujunenud avatud rehekasti pealne on täidetud suurte, õitsenud võilille meenutavate, pallvalgustitega (joonis nr.10), mis annavad õhtul õdusat valgust. Käepärastest vahenditest tehtud valgustid söögilaua kohal ning WC-s ja esikus loovad pisut vabama käsitluse konservatiivsest valgustist.

Joonis nr. 8. Rehetuba enne ja nüüd. Allikas: Autori fotod, september 2009 ja märts 2013.

Samas on läbiva joonena hoones proovitud valgusteid nõ. ära peita kuna traditsioonilises rehelamus need ju puudusid ja valgusallikaks oli küünal või peerg.

Joonis nr. 9. Rehealune enne ja nüüd. Allikas: Autori fotod, märts 2009 ja märts 2013.

Joonis nr. 10. Avatud rehekast. Allikas: Autori foto 2009 ja märts 2013.

2.3.3.2. Ait

2.3.3.2.1. Vundamendid

Nagu ka rehiamul tuli siin teha täiesti uus vundeerimine, et vältida kapillaarniiskuse pääsemist sein konstruktsiooni. müürikivist vundamendile laoti ette kohalikust paekivist dekoratiivne osa (Joonis nr.11).

Joonis nr. 11. Aida vundament. Allikas: Autori foto juuni 2011.

2.3.3.2.2. Kandekarkass

Aida palgid oma järsknurk ühenduses oli kõige enam kannatada saanud kuna katuse osa ei olnud piisav kaitsmaks hoonet vihma ja päikse eest. Sisuliselt 2/3 palgist asendati metsakuivast tahutud materjaliga. Kolme kambriga ait sai uued, esialgses konstruktsioonis ukсед ning uuendusena ka 3 akent aida tagaossa. Hoone lukustus ja sulused on sepietatud ajastut silmas pidades nii nagu ka seda rehielamu puhul tehti.

2.3.3.2.3. Katus

Katuse kandjad olid heas seisukorras ning neile lisati uusi sarikaid tagamaks piisav kandevõime. Katusekattematerjalina (joonis nr.12) on kasutaud kuumas tõrvaõlis immutatud kimmisid ning järel tõrvamine tehti pool aastat hiljem.

Joonis nr. 12. Aida katus. Allikas: Autori foto märts 2013.

2.3.3.2.4. Interjäär

Aida sisemuses domineerivad naturaalsed toonid. Uus põrandalaud on peitsitud tumedaks ning seinapalgid puhastatud ja immutatud tõrvaõliga nagu ka väljast poolt. Elektrisüsteemi ehitusel on kasutatud vana imiteerivat portselanist isolaatoreid ja lüliteid ning kilukarbist

ehitatud valgustid said improvisatsiooni kohalikust kalapüügi traditsioonist. Vanad, samas sepikojas tehtud sepanaelad ja hobutööriistad loovad lõpliku tunde.

2.3.3.3. Laut

2.3.3.3.1. Vundamentid

Analoogselt rehielamu rehealuse kiviseinaga oli ka lauda vundament heas korras. Tõsi, kunagi oli 1932 aastal ehitatud laut olnud suurem, millest annavad tunnistust varemed lääne osas.

Olemasolev vundament-sein vuugiti analoogselt rehielamule ja korrigeeriti avasid. Lauda põrandalt eemaldati orgaaniline pinnas ning valati uus raudbetoon põrand.

2.3.3.3.2. Kandekarkass

Lauda seinad olid säilinud paremini kui aida omad ja siin tuli kasutada asenduseks metsakuiva materjali tunduvalt vähem. Hoone sai ka uued ukse ja aknad oma algupärasel lahenduses ning sulused, mis ositi pärinesid esialgelt hoonelt.

Joonis nr. 13. Lauda karkass. Allikas: Autori foto august 2011.

2.3.3.3. Katus

Ka lauda katusekandjad olid heas seisukorras ning neile lisati uusi sarikaid tagamaks piisav kandevõime. Katusekattematerjalina on kasutaud samuti kuumas tõrvaõlis immutatud kimmisid.

Joonis nr. 14. Lauda katus. Allikas: Autori foto märts 2013.

2.3.3.4. Interjäär

Lauda interjäär millegagi ei üllata. Vuugitud paekivi ja palk. Lagi sai tehtud praktilistel kaalutlustel laudadest vana ümarmaterjali asemel. Nii aidal kui laudal on lakapealne see tõttu kasutatav ka vähenõudlikule majutust soovivale isikule.

3. KOKKUVÕTE

Teostatud renoveerimistöde käigus tekkis erinevates tööde etappides palju igasuguseid ootamatuid olukordi ja leide, mis tingisid vajaduse operatiivsete ning pädevate otsuste järgi. Kindlasti on võimalik olukordi näha ette kui teha renoveeritavale objektile mõnevõrra põhjalikum ekspertiis või analüüs ja see ei tohiks piirduda ainult muinsuskaitsete, arhitektuursete ja sisekujunduslikest ideedest johtuvalt. Kindlasti oleks olnud antud objektile vajalik eelnev põhjalikum konstruktsioonide avamine ja siis saanuks viia sisse nii mõnegi optimaalsema lahenduse mis säästnuks aeg ja raha. Olles kokku puutunud eelnevalt suuremate

muinsuskaitse all olevate renoveeritavat objektidega võib täheldada sarnast probleemi läbivaldt. Nimelt üritatakse säästa eeltöö pealt vahendeid, andmata aru, et ehitustööde käigus tuleb kulu kordades suurem säästetust ettevalmistusperioodil. Erilist lähenemist ja kompromissi vajavad ka hoone eriosad. Nii elektri, kütte- kui ka ventilatsioonisüsteemi projekteerimisel tuleb hästi läbi mõelda olemas oleva hoone esialgne kasutusotstarve kui ka renoveerimisjärgne lõpptulemus. Samuti tuleb arvestada ehitusfüüsikalisi tegureid valides hoone renoveerimisel kasutatavaid materjale, avatäiteid ning eriosa süsteeme. Tänapäevane praktika kahjuks just seda viimast teesi ei toeta ja tulemuseks on ebapiisavalt või valesti soojustatud hooned.

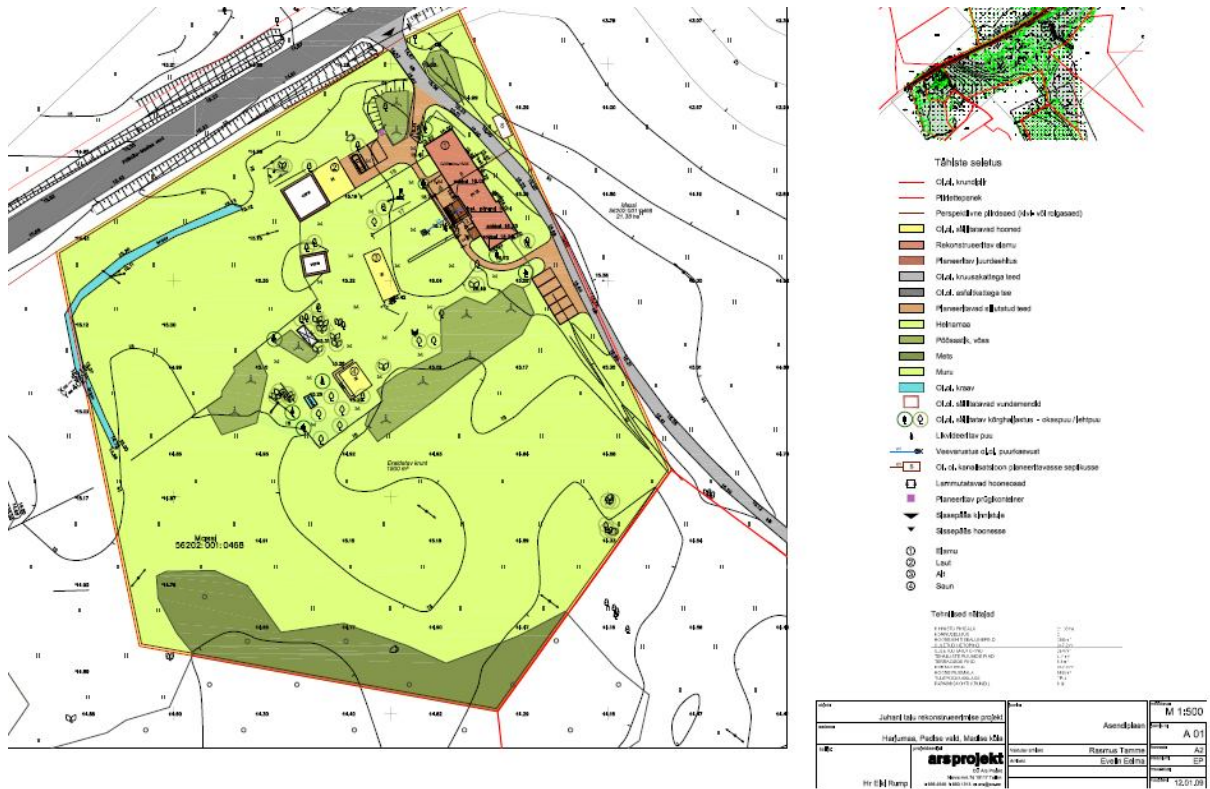
Renoveeritud rehielamukompleksi lõpptulemust võib hinnata rahuldavaks. Kindlasti on nüansse, mis võiks olla teisiti kuid ühel või teisel põhjuseel sai lõpptulemus just selline nagu ta sai. Hea on see, et vana ja väärikas hoone on saanud uue elu. Alati saab teha paremini ning uute ideede puudus ei ole takistuseks mõne teise sarnase kompleksi taastamiseks.

4. KASUTATUD MATERJALID

1. EELK Harju-Madise koguduse koduleht. <http://www.harjumadise.ee/>
2. Rahvusarhiiv, www.ra.ee/saaga/
3. Rehemaja inventeermisejuhend, www.evm.ee;

5. LISAD

Lisa nr.1 Asendiplaan

Lisa nr. 2 Krundiplaan

